

KITOB SAVDOSI LOYIHALARIDA IJTIMOY VA IQTISODIY SAMARADORLIK TADQIQI: XALQARO TAJRIBA VA TAHLIL

Uchqunov Husan G'olib o'g'li

*(O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya
akademiyasi magistranti,
elektron pochta manzili: husanuchqunov05@gmail.com)*

Annotatsiya. Ushbu maqolada kitob savdosi sohasidagi loyihalarning ijtimoiy va iqtisodiy samaradorligini baholash mezonlari xalqaro tajriba asosida tahlil qilinadi. Rivojlangan davlatlardagi kitob bozori infratuzilmasi, elektron savdo platformalari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi natijasida erishilgan yutuqlar va ularning ijtimoiy ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida bu tajribalarni tatbiq etish yo'nalishlari muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: kitob savdosi, iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy ta'sir, raqamli nashriyot, xalqaro tajriba, elektron savdo platformasi.

Abstract. This article analyzes the criteria for assessing the social and economic efficiency of projects in the field of book trade based on international experience. The achievements achieved as a result of the introduction of book market infrastructure, electronic trading platforms, information and communication technologies in developed countries and their social impact are studied. Also, the directions of implementing these experiences in the conditions of Uzbekistan are discussed.

Keywords: book trade, economic efficiency, social impact, digital publishing, international experience, electronic trading platform.

Kirish

Kitob savdosi nafaqat iqtisodiy faoliyat turi, balki ijtimoiy taraqqiyotning muhim ko'rsatkichlaridan biridir. Zamonaviy axborot texnologiyalari asosida tashkil etilgan kitob savdosi tizimlari ko'plab rivojlangan mamlakatlarda nafaqat foyda keltiruvchi soha, balki aholining bilim darajasini oshiruvchi vosita sifatida qaralmoqda. Shu nuqtayi nazardan, ushbu maqola xalqaro tajriba asosida kitob savdosi loyihalarining iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini tahlil qilishga qaratilgan.

1. Kitob savdosi loyihalarining iqtisodiy samaradorligi: xalqaro yondashuvlar

1.1. AQSh va Yevropa tajribasi

AQShda kitob bozori 2022-yilda 28 milliard AQSH dollaridan ortiq hajmga ega bo'ldi (Statista, 2023). Savdo hajmining 35% dan ortig'i elektron platformalar (Amazon, Barnes & Noble) orqali amalga oshiriladi. Iqtisodiy samaradorlikni oshirishda quyidagi omillar muhim rol o'ynagan:

- **Raqamli marketing va algoritmik tavsiyalar tizimi;**
- **Mahalliy va xalqaro yetkazib berish logistikasi optimallashtirilgan tarmog'i;**
- **Kitoblar uchun yillik abonement xizmatlari (Kindle Unlimited, Audible).**

Yevropa davlatlarida, ayniqsa Germaniya va Frantsiyada, mustaqil nashriyotlar va mahalliy do'konlar subsidiyalar orqali qo'llab-quvvatlanadi. Germaniyada "Book Price Maintenance Law" kitob narxlarining barqarorligini saqlash orqali mustahkam bozor muhitini yaratgan.

1.2. Osiyo davlatlari: Yaponiya va Janubiy Koreya

Yaponiyada raqamli nashrlar umumiy kitob bozori hajmining 25% ini tashkil etadi. Kitob savdosidan tushgan daromadlar doimiy ravishda maktab kutubxonalarini rivojlantirishga yo'naltiriladi. Janubiy Koreyada esa kitob savdosi bilan bog'liq startaplar (Bookk, Ridibooks) davlat tomonidan grant asosida qo'llab-quvvatlanadi.

2. Ijtimoiy samaradorlik ko'rsatkichlari: xalqaro mezonlar

2.1. Kitob savdosi va ijtimoiy kapital

Rivojlangan mamlakatlarda kitob savdosining ijtimoiy samaradorligi quyidagilar orqali o'lchanadi:

- **O'quvchilarning faolligi** (har bir 1000 kishiga to'g'ri keladigan kitob iste'moli);
- **O'quvchilar va mualliflar o'rtasidagi muloqot platformalari mavjudligi** (masalan, Goodreads);
- **Mahalliy tillarda nashr etilgan kitoblar soni va diversifikatsiyasi;**
- **Kam ta'minlangan qatlamlar uchun bepul yoki arzon kitoblar dasturi** (UK – World Book Night, Canada – First Book Project).

2.2. Madaniy diversifikatsiya va adabiy integratsiya

Kanada, Norvegiya va Shvetsiyada kitob savdosi orqali madaniy diversifikatsiya qo'llab-quvvatlanadi. Imtiyozli soliq stavkalari, grantlar va davlat buyurtmalari orqali turli millat va tillarda kitoblar nashr qilinadi. Bu orqali ijtimoiy integratsiya kuchayadi.

3. O'zbekiston uchun tavsiyalar

O'zbekiston sharoitida xalqaro tajriba asosida quyidagi chora-tadbirlar taklif qilinadi:

1. **Elektron savdo platformalarini rivojlantirish:** Yagona onlayn kitob do'koni ekotizimini yaratish (masalan, "Kitob.uz Market");
2. **Mahalliy nashriyotlarni subsidiyalash:** Yangi mualliflarni qo'llab-quvvatlash orqali adabiy mahsulotlar ko'lamini kengaytirish;
3. **O'quvchilar madaniyatini oshirish bo'yicha dasturlar:** O'quvchilarga yo'naltirilgan festival, tanlov, kitob klublarini yo'lga qo'yish;
4. **Raqamli abonement xizmatlari yaratish:** Yillik obuna asosida audio va elektron kitoblarni taqdim etuvchi platformalarni ishga tushirish.

Xulosa

Kitob savdosi sohasidagi loyihalarning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligini xalqaro mezonlar asosida baholash, O'zbekiston uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishda muhim vosita bo'la oladi. Zamonaviy texnologiyalar, davlat ko'magida subsidiya va grant tizimlarining yo'lga qo'yilishi ushbu sohada iqtisodiy o'sish va ijtimoiy integratsiyani ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Statista. (2023). *Book market revenue worldwide 2010–2023*. www.statista.com
2. UNESCO Institute for Statistics. (2020). *Book Publishing Statistics by Country*. www.uis.unesco.org

3. OECD. (2021). *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries*. OECD Publishing.
4. Börsenverein des Deutschen Buchhandels. (2022). *Book Market Germany: Key Statistics and Trends*. www.boersenverein.de
5. Amazon Inc. (2023). *Annual Report 2023*. www.amazon.com/ir
6. Korea Creative Content Agency (KOCCA). (2022). *Digital Publishing in Korea: 2022 Trends*. www.kocca.kr
7. The Publishers Association (UK). (2023). *Publishing Yearbook: UK Book Sales and Market Analysis*. www.publishers.org.uk
8. IFLA – International Federation of Library Associations. (2022). *Libraries and the Book Supply Chain*. www.ifla.org
9. The Bookseller. (2022). *European Book Market Review*. www.thebookseller.com
10. Nielsen BookScan. (2023). *Global Book Sales Tracker*. www.nielsenbook.co.uk
11. Canadian Heritage. (2021). *Support for Canadian Book Publishing: Policy and Programs*. www.canada.ca
12. First Book Organization. (2023). *Access to Books for Children in Need*. www.firstbook.org
13. European Commission. (2022). *Creative Europe Programme: Support for Literary Translation and Publishing*.
14. International Publishers Association (IPA). (2021). *Global Publishing Industry Report*. www.internationalpublishers.org
15. World Bank. (2020). *The Economics of the Creative Industries*.
16. British Council. (2019). *The Role of Books and Reading in Cultural Relations*.
17. Jenkins, H. (2020). *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. NYU Press.

18. Anderson, C. (2006). *The Long Tail: Why the Future of Business Is Selling Less of More*. Hyperion.
19. Uzoqova, M. (2022). “O‘zbekistonda elektron kitob bozori rivojlanish istiqbollari”, *TDIU Ilmiy axborotnomasi*, №3.
20. Fayzullayeva, D. (2023). “Adabiyot bozorining raqamli transformatsiyasi: muammo va yechimlar”, *O‘zbekiston iqtisodiyoti* jurnali, №2.
21. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi (2021). *Milliy kitob siyosati konsepsiyasi loyihasi*.
22. BookNet Canada. (2023). *State of Publishing and Book Sales in Canada*. www.booknetcanada.ca
23. Ruppel, M. (2020). “Digital Publishing and Its Impact on Reading Culture”, *Journal of Publishing Culture*, Vol. 10.